

Проф. др Борис КОРДИЋ

Факултет безбедности Универзитета у Београду*

Др Лена БАБИЋ

Министарство иностраних послова БиХ**

ДОИ: 10.5937/bezbednost1903032К

УДК: 159.93:351.851-053.5(497.11)

Оригинални научни рад

Примљен: 19. 1. 2019. године

Ревизија: 29. 7. 2019. године

Датум прихватања: 5. 12. 2019. године

Опажања и реакције ученика на видео-надзор у образовним установама¹

***Апстракт:** Видео-надзор је техничка мера безбедности која се користи у школама с циљем спречавања непожељног понашања, заштите средине и унапређења осећања сигурности. У нашем истраживању смо се усмерили на опажања, уверења и ставове ученика/студената о видео-надзору у образовним установама. Истраживање је спроведено на пригодном узорку од 200 ученика/студената упитником састављеним за ту намену. Утврдили смо постојање четири фактора који утичу на однос ученика према видео-надзору: Негативно понашање, Функција видео-надзора, Допринос видео-надзора и Оптерећеност видео-надзором. Такође смо утврдили статистички значајне разлике у схватању видео-надзора између узрасних категорија (7. и 8. разред основне школе, средња школа, факултет) и између типичних група (високо вредновање видео-надзора, средње вредновање видео-надзора и ниско вредновање видео-надзора).*

* Борис Ј. Кордић, 1962, редовни професор, Универзитет у Београду, Факултет безбедности, Београд, kordic@fb.bg.ac.rs.

** Лена Р. Бабић, 1967, доктор наука менаџмента, министар савјетник у Одељењу за међународну, научну, техничку, образовну, културну и спортску сарадњу у Министарству иностраних послова БиХ, Сарајево, lerbabic@yahoo.com.

¹ Овај научни рад је проистекао из пројекта „Безбедност и заштита организовања и функционисања васпитно-образовног система у Републици Србији (основна начела, принципи, протоколи, процедуре и средства)“, Министарство науке Републике Србије, бр. 47017.

Претпостављамо да на добијене разлике, поред осталог, утиче степен формираности когнитивних шема о појавама као што су негативно понашање и видео-надзор. Стога се предлаже додатна едукација о видео-надзору, као мера која треба да појача позитивне ефекте употребе видео-надзора, а смањи негативне, који се односе на ограничавање спонтаности у понашању и лоша осећања услед свести о видео-контроли.

Кључне речи: видео-надзор, негативно понашање, сигурност, приватност, контрола понашања.

Увод

Видео-надзор означава праћење дешавања на одређеном месту путем техничке опреме у коју спадају камере и компјутерска опрема предвиђена за складиштење видео-записа. Видео-надзор је своју примену нашао у превенцији криминала и заштити приватног и јавног простора. Прве употребе су везане за заштиту банака и продајних објеката (Жарковић, 2015). Данас су видео-надзором покривене многе значајне институције, простори и објекти. Он се у почетку користио за заштиту имовине од крађе и уништавања, а касније и за спречавање непожељног понашања (Davies, 1998). Две основне групе разлога објашњавају употребу видео-надзора: 1) одвраћање од нежељеног понашања – камере представљају опомену за присутне људе да ће њихово понашање бити снимано; и 2) доказни материјал – видео-запис може да се користи за идентификовање починиоца и утврђивање разних недела (Липовац, 2014).

Стиче се утисак да се широка употреба узима сама по себи као доказ да је видео-надзор успешна мера у превенцији криминала, а видео-запис користан доказни материјал у трагању и осуђивању починиоца кривичних и прекршајних дела. Међутим, то је само један угао гледања. Може се претпоставити да видео-надзор доприноси осећању сигурности код људи јер верују да он одвраћа починиоце кривичних и прекршајних дела од таквог понашања. То би могао бити основни разлог што је видео-надзор нашао широку употребу у образовно-васпитним установама како у свету тако и код нас, поготово имајући у виду велики значаја

који безбедност школа има за родитеље, децу и друштво у целини.

Често су одређени инциденти повод за увођење видео-надзора у школску средину и пропраћени су великом медијском пажњом (Addington, 2009; Липовац, 2014). Видео-надзор се тако појављује као конкретна, материјализована, јасно видљива мера борбе против инцидената као што су провала у школу, уништавање школске имовине, крађа школског инвентара и слично. С обзиром да су евалуационе студије примене безбедносних технологија у школама врло ретке те је тешко проценити стварну ефикасност технологије видео-надзора (Ковачевић-Лепојевић, Жунић-Павловић, 2012), може се рећи да је увођење видео-надзора у школе добрим делом мотивисано стварањем осећања сигурности код ученика, наставника и шире јавности у погледу безбедности школске средине. Унапређивање осећања сигурности ученика и наставника наводи се као једна од предности примене видео-надзора у школама (Green, 1999), поред примене у превенцији провала у школску средину, крађа, уништавања школске имовине и других облика насиља (Nieto, 1997; Garcia, 2003).

Видео-надзор представља техничку меру формалног надзора у превенцији криминала. Формални надзор спроводе формалне институције, а ту спада и физичка мера надзора као што је присуство полицајаца или припадника службе физичког обезбеђења (Липовац, 2014). Постоје и друге стратегије превенције, као што је превенција криминала срединским дизајнирањем: на пример, уметност цртања спрејем се користи да се спречи вандализам цртања графита (Isnard, 2001). Школска клима је значајан унутрашњи фактор безбедности школе, а показује се да видео-надзор може негативно утицати на школску климу, па и на комуникацију међу ђацима (Addington, 2009). Поједини аутори посматрају надзор као ауторитаран одговор на неконформизам, а видео-надзор као појаву која подстиче социјалну искљученост (Ковачевић-Лепојевић, Жунић-Павловић, 2012). Неговање организационе културе која је флексибилна и отворена за промене представља један од предуслова за ефикасно и ефективно реаговање на безбедносне ризике у образовно-васпитним установама (Кордић, 2016). Није проблем у самом

видео-надзору већ у начину на који се користи. Људи не воле да се манипулише њиховим страхом од криминала (Ковачевић-Лепојевић, Жунић-Павловић, 2012) и свесни су могућности злоупотребе података добијених видео-записом посебно у случају повреде приватности (Pavone, Pereira, 2009).

Нека истраживања указују на то да су мишљења средњошколаца о ефикасности видео-надзора знатно подељена (Brown, 2005). Нас занима не само ефикасност видео-надзора у превенцији негативног понашања, већ и утицај чињенице постојања видео-надзора на осећања, мишљење и понашање ученика у школској средини. Стога смо дизајнирали истраживање усмерено на утврђивање опажања, уверења и ставова ученика основних и средњих школа и факултета према видео-надзору. Део резултата истраживања приказан у посебном раду обухвата опажање видео-надзора у образовним установама од стране ученика/студената и поређење са затеченим стањем функционисања видео-надзора у датим установама (Кордић, Бабић, 2018). Овде ћемо укратко пренети основне информације и закључке везане за тај део истраживања.

Показало се да је опажање видео-надзора код ученика и студената значајно условљено факторима унутар личности, као и да постоје значајне разлике између ученика основних школа (7. и 8. разред) и ученика средњих школа (и студената). Тако је установљена упадљива разлика између уверености у познавање места где се камере налазе и стварног познавања код ученика основних школа, за разлику од ученика средњих школа и студената. То објашњавамо узрасном разликом у степену изграђености когнитивних шема о видео-надзору, као и узрасном разликом у степену самокритичности и самоуверености. „Когнитивне шеме су когнитивне структуре које представљају организовано знање о неком домену искуства (концепту) и утичу на перцепцију, памћење и закључивање. Оне представљају субјективну теорију формулисану на основу искуства у одређеном домену социјалног света.“ (Кордић, 2017, стр. 65). С друге стране, код ученика средњих школа се јавља други проблем субјективне природе. Они подбацују у процени броја постављених камера, што се тумачи тенденцијом да се омаловажи чињеница постојања камера и њиховог утицаја на властито

доживљавање и понашање. На целом узорку се показало да се боље опажају камере у просторима у којима се очекује да понашање ученика буде слободније и изражајније, као што је двориште школе. То се тумачи порастом вероватноће јављања непожељног понашања те појачаним мониторингом властитог понашања пред видео-камерама.

Показало се да је процена дужине чувања видео-записа повезана са начином опажања организације времена у школи. Код ученика основне школе основне обавезе се јављају на недељном и месечном нивоу, док се код ученика средњих школа оне јављају на месечном нивоу и у перспективи целе школске године.

Одговарајући на питање ко има право приступа видео-записима, ученици/студенти се руководе субјективним доживљајем начина на који је ауторитет распоређен међу особљем у школи. Највеће право приписују директору школе, затим педагогу/психологу и, на крају, професорима. Полиција се појављује као легитимни спољашњи ауторитет и заузима друго место по снази, између позиције директора и педагога/психолога.

Метод истраживања

Истраживање је спроведено на пригодном узорку младих људи упитником састављеним за ову сврху. Укупан узорак чини 200 испитаника кад се одузме 10 невалидних упитника. Узорак чини 69 студената (Факултета безбедности Универзитета у Београду), 61 ученик средње школе (22 ученика Друге економске из Београда и 39 ученика Средње медицинске из Београда) и 70 ученика основне школе седмог и осмог разреда (19 из ОШ „Доситеј Обрадовић“, 24 из ОШ „Веселин Маслеша“ и 27 из ОШ „Ђура Даничић“). Узорак није уједначен по полу, чине га 134 девојке и 66 младића. Узраст испитаника се посматра вештачки кроз три категорије: ученике седмог и осмог разреда основне школе, ученике средњих школа и студенте.

Упитник је састављен тако да обухвати пет области у складу с циљем истраживања. У упутству је дато објашњење истраживања реченицом: „Овим упитником желимо да сазнамо како гледате на употребу камера ради повећања безбедности у образовним установама“. Прву област чини опажање и знање о

чињеницама употребе видео-надзора у установи (пет питања). Остале области су покривене са четрдесет тврдњи које се процењују на петостепеној скали Ликертовог типа. Другу област чини разумевање сврхе постављања видео-надзора и чему он служи. Трећу област чине понашања повезана са видео-надзором. Четврту област чине искуства повезана са употребом видео-надзора, директна или индиректна. Пета област покрива однос појединца према видео-надзору, да ли он утиче на њена/његова осећања и понашања.

Приликом састављања тврдњи упитника коришћена је метода номиналне групе са групом од шест студената ради продукције што већег броја индикатора. У обради података је, поред дескриптивне статистике, коришћена и мултиваријантна статистика.

Резултати истраживања

Резултати добијени на основу питања из прве области коју обухвата упитник су приказани у другом раду (Кордић, Бабић, 2018) и скраћено на крају увода. У овом раду ћемо приказати резултате добијене на осталим тврдњама упитника који покривају преостале четири области везане за видео-надзор.

Факторска анализа главне компоненте показала је да је од четрдесет тврдњи изабраних за мерење ставова и уверења о видео-надзору, осам отпало из даље анализе, а тридесет и две преостале тврдње засићују четири компоненте са 19,378%, 15,174%, 8,180% и 5,443% варијансе. Поузданост скала је висока (*Cronbach's Alpha* редом је 0,879; 0,821; 0,804 и 0,715). Корелације између компоненти су ниске сем између друге и треће компоненте где износи 0,388.

Прва компонента говори о негативном понашању у школи: уништавању имовине, крађи, злоупотреби наркотика, алкохола и никотина, физичком насиљу и психичком малтретирању (в. табелу 1). Друга компонента говори о доприносима видео-надзора спречавању негативног понашања као што је психолошко малтретирање, пушење цигарета, крађа, уништавање имовине, те о подстицању неприродног понашања пред камерама, бољег међусобног понашања између професора и ученика, и осећања

сигурности (в. табелу 1). Трећа компонента говори о функцији видео-надзора у спречавању уништавања имовине, повећању безбедности и сигурности у школи, заштити запослених, спречавању физичког насиља, спречавању злоупотребе алкохола и наркотика и доприносу угледу школе. Четврта компонента говори о оптерећености видео-надзором јер укључује тврдње које говоре да камере ограничавају слободу у понашању и усмеравају на другачије понашање него уобичајено, појачавају осећање да нас неко прати и посматра и чине да се осећамо напето, да су постављене због неповерења према ученицима/студентима и ради сталног надгледања, као и да „заплаше“ ученике.

Табела 1. Матрица склопа за тврдње упитника добијена факторском анализом главне компоненте

	1	2	3	4
У школи има уништавања имовине.	0,789			
У школи има злоупотребе наркотика.	0,778			
У школи има психичког малтретирања ученика над ученицима.	0,775			
У школи има случајева крађе.	0,761		0,284	
У школи има злоупотребе алкохола.	0,713			
У школи има физичког насиља ученика над ученицима.	0,705			
У школи има малтретирања ученика над професорима.	0,676			
У школи има малтретирања професора над ученицима.	0,644			
У школи има пушења цигарета.	0,605			
Камере доприносе спречавању психолошког малтретирања.		0,795		
Камере доприносе спречавању пушења цигарета.		0,758		
Камере доприносе спречавању крађе.		0,715		
Камере доприносе спречавању уништавања имовине.		0,642		
Камере подстичу неприродно понашање (фолирање пред камерама).		0,562		0,460
Камере утичу на боље понашање професора		0,552	0,301	

ОРИГИНАЛНИ НАУЧНИ РАДОВИ

	1	2	3	4
према ученицима.				
Камере утичу на боље понашање ученика према професорима.		0,476	0,441	
У присуству камера се осећамо сигурно.		0,466		-0,308
Камере су постављене да спрече уништавање имовине.			0,709	
Камере су постављене да повећају нашу безбедност и сигурност.			0,709	
Камере су постављене да штите запослене.			0,680	
Камере доприносе спречавању физичког насиља.		0,371	0,552	
Камере доприносе спречавању злоупотребе алкохола.		0,426	0,545	
Камере доприносе спречавању злоупотребе наркотика.		0,429	0,542	
Камере доприносе угледу школе.			0,449	
Камере ограничавају слободу у нашем понашању.				0,690
У присуству камера се осећамо као да нас неко стално прати и посматра.				0,648
Камере се постављају због неповерења према ученицима.				0,601
Камере су постављене да би нас неко стално надгледао.			0,286	0,471
У присуству камера се понашамо другачије него уобичајено.		0,443		0,471
Камере не раде и служе само да „заплаше“ ученике.				0,448
У присуству камера се осећамо опуштено.				-0,428

Издвојена четири фактора смо назвали Негативно понашање, Допринос ВН (видео-надзора), Функција ВН и Оптерећеност ВН. Добијени фактори се поклапају са областима које су предвиђене да се испитају овим истраживањем. Негативно понашање покрива област искустава која су у вези са видео-надзором. Допринос ВН је фактор који покрива област позитивног утицаја видео-надзора на понашање присутних. Функција ВН покрива област разумевања сврхе постављања

видео-надзора и чему он служи. Оптерећеност ВН покрива област негативног утицаја видео-надзора на властита осећања и понашања.

Кад погледамо начин на који су конструисане тврдње упитника, запажамо да је фактор Негативно понашање засићен тврдњама које почињу речима „У школи има...“. Тај фактор је најкомпактнији што се тиче засићености тврдњи, једнообразности и неповезаности са осталим факторима. Фактор Допринос ВН чине тврдње које почињу речима „Камере доприносе (или подстичу, или утичу на)...“, а фактор Функција ВН чине тврдње које почињу речима „Камере су постављене да...“. Недостатак инструмента који може да се запази јесте да нису сви облици понашања покривени са ова два начина формулисања реченица те део тврдњи које почињу речима „Камере доприносе...“ засићује како други тако и трећи фактор. С обзиром да је реч о прелиминарном истраживању на пригодном узорку, приликом спровођења опсежнијег истраживања треба унапредити инструмент у погледу формулације реченица и покривености наведених облика понашања.

У складу са матрицом склопа израчунате су вредности за сваки фактор према тврдњама које га највише засићују. У табели 2 су дате просечне вредности изражености фактора за укупан узорак и за два подузорка, ученике основних и средњих школа са статистичким показатељима значајности разлика. На основу Т-теста утврђена је статистички значајна разлика између два подузорка на нивоу .01 за фактор Функција ВН, а на нивоу .05 за факторе Оптерећеност ВН и Негативно понашање. Фактори Функција ВН и Негативно понашање су израженији код ученика средњих школа, а Оптерећеност ВН код ученика основних школа.

Табела 2. Просечне вредности изражености фактора на подузorcима са статистичким показатељима значајности разлика

	Укупно	ученици О.Ш.	ученици С.Ш.	t	df	p
Негативно понашање	2,99	2,72	3,07	-2,097	129	,038
Допринос видео-надзора	2,85	2,60	2,80	-1,158	129	,249
Функција видео-надзора	3,35	2,97	3,56	-3,879	129	,001
Оптерећеност ВН	2,83	3,00	2,67	2,331	129	,021
N (број испитаника)	200	70	61			

У табели 3 су дате просечне вредности изражености фактора за укупан узорак и за два подузорка, ученике основних школа и студенте са статистичким показатељима значајности разлика. На основу Т-теста утврђена је статистички значајна разлика између два подузорка на нивоу .01 за факторе Негативно понашање, Функција ВН и Допринос ВН. Сва три фактора су израженија код студената. Између подузорака ученика средњих школа и студената статистички значајна разлика на нивоу .05 постоји код фактора Допринос ВН који је израженији код студената.

Табела 3. Просечне вредности изражености фактора на подузорцима са статистичким показатељима значајности разлика

	Укупно	ученици ОШ	Студенти	t	df	p
Негативно понашање	2,99	2,72	3,19	-2,861	137	,005
Допринос видео-надзора	2,85	2,60	3,15	-3,924	137	,001
Функција видео-надзора	3,35	2,97	3,54	-4,188	137	,001
Оптерећеност ВН	2,83	3,00	2,79	1,555	137	,122
N (број испитаника)	200	70	69			

У табели 4 су дате интеркорелације између четири фактора. Фактор Допринос ВН је високо повезан са фактором Функција ВН и ниско повезан са фактором Оптерећеност ВН. Фактор Оптерећеност ВН је веома ниско повезан са факторима Негативно понашање и Функција ВН на нивоу .05. Негативно понашање је веома ниско негативно повезано са фактором Функција ВН. Између фактора Негативно понашање и Допринос ВН нема статистички значајне повезаности.

Табела 4. Коефицијенти Пирсонове корелације за наведене факторе

	Допринос ВН	Функција ВН	Оптерећеност видео-надзором
Негативно понашање	-.057	-.156(*)	.140(*)
Допринос видео-надзора		.614(**)	.296(**)
Функција видео-надзора			.144(*)

** статистичка значајност на нивоу .01

* статистичка значајност на нивоу .05

На основу хијерархијске кластер анализе и каноничке дискриминативне анализе издвојене су три типичне групе испитаника у односу на четири фактора (в. табелу 7). Прва функција разликује групе на основу фактора Негативно понашање

и Допринос ВН (в. табелу 5). Друга функција разликује групе на основу фактора Функција ВН и Оптерећеност ВН.

Табела 5. Матрица структуре каноничких дискриминативних функција

	1	2
Негативно понашање	.855(*)	.090
Допринос видео-надзора	.637(*)	.201
Функција видео-надзора	-.223	.834(*)
Оптерећеност ВН	.254	.411(*)

На линеарном композиту који најснажније дискриминише добијене групе (каноничким коефицијентом корелације од .775) највећа удаљеност између група је скоро три стандардне девијације (в. табелу 6). Реч је о првој функцији која разликује групе на основу фактора Негативно понашање и Допринос ВН (в. табелу 6). Друга функција (канонички коефицијент корелације од .630) показује највећу удаљеност између група од скоро 2 стандардне девијације, а на основу фактора Функција ВН и Оптерећеност ВН.

Табела 6. Функције на центроидима група

кластери	1	2
1	-1.418	.567
2	1.452	.450
3	-.118	-1.273

Три типичне групе испитаника назвали смо ниско вредновање ВН (1), високо вредновање ВН (2) и средње вредновање ВН (3). Ниско вредновање ВН укључује 35% испитаника (в. табелу 7). Код њих је најниже изражена процена Функције ВН и Доприноса ВН, средње изражена процена Оптерећености ВН, а највише изражена процена Негативног понашања. Високо вредновање ВН показује 36,5% испитаника. Код њих је највише изражена процена Функције ВН, Доприноса ВН и Оптерећености ВН, а средње изражена процена Негативног понашања. Средње вредновање ВН показује 28,5% испитаника. Код њих је средње изражена процена Функције ВН и Доприноса

ВН, а најниже изражена процена Негативног понашања и Оптерећености ВН.

Табела 7. Аритметичке средине димензија према кластерима

	Процент	Негативно понашање	Допринос ВН	Функција ВН	Оптерећеност ВН
1	35%	3,62	2,12	2,81	2,74
2	36,5%	3,03	3,66	4,03	3,23
3	28,5%	2,17	2,71	3,13	2,43
Укупно	100%	2,99	2,85	3,35	2,83

У табели 8 је дат приказ расподеле узорка кад се укрсте две варијабле: узраст дефинисан као ученици основних школа, ученици средњих школа и студенти, те типичне групе које се деле на ниско вредновање ВН, високо вредновање ВН и средње вредновање ВН. Код ученика основних школа најмање је изражено високо вредновање ВН и оно се повећава са узрастом те је најизраженије код студената. Код ученика средњих школа је најслабије изражено ниско вредновање ВН, а средње вредновање ВН је уједначено код ученика средњих школа и студената.

Табела 8. Укрштена табела расподеле узорка према типичним и узрастним групама.

	Ниско вредновање ВН	Високо вредновање ВН	Средње вредновање ВН	Укупно
ученици ОШ	28	14	28	70
ученици СШ	19	27	15	61
студенти	23	32	14	69
Укупно	70	73	57	200

Дискусија

Нашим истраживањем издвојена су четири фактора добијена мерама самоописа на упитнику конструисаном за ту намену. Фактор Негативно понашање говори о субјективном опажању распрострањености негативног понашања унутар образовне установе, Допринос ВН о субјективним уверењима о

утицају видео-надзора на спречавање или појачавање одређених облика понашања, Функција ВН о субјективним уверењима о сврси постављања видео-надзора, а Оптерећеност ВН о самоопажању властитих реакција на видео-надзор, било емотивних или у области понашања. С обзиром да је реч о мерама самоописа, оне се не узимају као показатељ објективних дешавања у образовној средини, као што је, на пример, негативно понашање, иако могу бити под утицајем објективно присутних догађаја.

Кад посматрамо просечне мере добијене на укупном узорку, у средњој мери су изражени Негативно понашање (2,99), Допринос ВН (2,85) и Оптерећеност ВН (2,83), а Функција ВН је израженија (3,35). Ако бисмо тако добијеним резултатима пришли са претпоставком да је код узорка била присутна тенденција да се одговара заокруживањем средњих одговора, онда бисмо могли закључити да се присуство Негативног понашања оцењује као средње изражено, да је Функција ВН јаче оцењена, а Допринос ВН и Оптерећеност ВН слабије оцењена. Такав налаз упућује на претпоставку да се видео-надзору приписује већи значај у спречавању негативног понашања него што је то оправдано, а поред тога је код ученика/студената присутно негативно дејство видео-надзора изражено кроз Оптерећеност ВН.

Интеркорелације показују високу повезаност између Функције ВН и Доприноса ВН ($r = .614$) и веома ниску повезаност између Функције ВН и Оптерећености ВН ($r = .144$). То значи да ученици/студенти који високо вреднују значај видео-надзора, израженије виде његов допринос у спречавању негативног понашања, али му приписују и незнатан негативан утицај на субјективна осећања и понашања. Веома ниска негативна повезаност између Функције ВН и Негативног понашања ($r = .156$) говори да ученици/студенти приписују мали стварни значај видео-надзору у спречавању негативног понашања. Ниска повезаност између Доприноса ВН и Оптерећености ВН ($r = .296$) указује на тенденцију да ученици/студенти који високо процењују Допринос ВН такође слично процењују и Оптерећеност ВН. Дакле, ученици/студенти који придају већи значај сврси и доприносу видео-надзора такође виде и његову негативну улогу

на субјективна осећања и понашања, а да је, притом, стварни утицај на смањење негативног понашања слабо изражен.

Узрасне разлике указују на статистички значајне разлике у процени фактора, посебно између узраста основне школе наспрам средње школе и факултета, али и на неке разлике између средње школе и факултета. Са узрастом расте тенденција јаче процене Негативног понашања (ОШ = 2,72; СШ = 3,07; факултет = 3,19). То се може тумачити бољим опажањем негативног понашања услед све већег разумевања значења појаве негативног понашања, као и одговора друштвене заједнице на такво понашање. Такође се може тумачити већом тенденцијом ка одређеним облицима негативног понашања (или већом свешћу о властитим негативним понашањима) која се јављају са узрастом, па се тако јавља израженија процена присутности таквог понашања међу вршњацима, а вероватно расте и процена опасности таквог понашања по властиту сигурност.

Са узрастом расте и тенденција јаче процене Доприноса ВН (ОШ = 2,60; СШ = 2,80; факултет = 3,15). То указује на извесну паралелу између Негативног понашања и Доприноса ВН јер са израженијом проценом присутности Негативног понашања расте и процена Доприноса ВН. С друге стране, ученици основних и средњих школа слабије процењују Допринос ВН од студената. Студенти вероватно већи значај придају утицају видео-надзора на спречавање негативног понашања него ученици. То такође може бити последица бољег разумевања негативног понашања и употребе видео-надзора као мере техничке борбе у спречавању појаве негативног понашања. Ученици су склонији да потцене значај негативног понашања и борбе против њега.

Функција ВН такође расте са узрастом с тим што разлика постоји између ученика основних и средњих школе, а не и средњих школа и факултета (ОШ = 2,97; СШ = 3,56; факултет = 3,54). Вероватно се на узрасту ученика средњих школа јасно развија когнитивна шема функције видео-надзора и она као таква опстаје и на студентском узрасту. Ученицима основне школе функција видео-надзора није у потпуности јасна. То се види и по томе што је код ученика основне школе највише присутна Оптерећеност ВН (ОШ = 3,00; СШ = 2,67; факултет = 2,79), што значи да се слабо разумеју и разликују појмови мера безбедности,

које школа предузима за креирање безбедног окружења, и контроле понашања, коју млади адолесценти доживљавају као угрожавајућу у периоду када покушавају да се ослободе сталне контроле родитеља, па и ауторитета који су присутни у образовно-васпитним установама. Најслабије изражену Оптерећеност ВН код ученика средњих школа тумачимо одбрамбеним механизмом негирања утицаја видео-надзора на спонтаност и видљивост властитог понашања, поготово узимајући у обзир да су сви остали фактори јаче изражени у односу на ученике основних школа.

Код студената су сви фактори најизраженији, сем Оптерећености ВН која је средње изражена у односу на ученике основних и средњих школа. Сматрамо да је то последица формираних когнитивних шема о видео-надзору и негативном понашању, али и бољег разумевања датих појава. Средње изражена Оптерећеност ВН се онда може тумачити као умерено прихватање негативних аспеката видео-надзора који се одражавају на властито понашање и доживљавање, а у контексту позитивног доприноса видео-надзора општем осећању сигурности услед утицаја на спречавање негативног понашања.

На основу хијерархијске кластер анализе и каноничке дискриминативне анализе издвојене су три типичне групе испитаника које су по бројности приближно уједначене: ниско вредновање ВН (1), високо вредновање ВН (2) и средње вредновање ВН (3). Овакав начин анализе нам помаже да утврдимо типичне тенденције у опажању и вредновању видео-надзора код ученика и студената, независно од узраста. Група са ниским вредновањем ВН има тенденцију да високо оцени присутност Негативног понашања а слабо оцени Функцију ВН и Допринос ВН. С тим је повезана средња оцена Оптерећености ВН. То можемо протумачити погледом на видео-надзор у којем је Негативно понашање толико присутно да су мере превенције, као што је видео-надзор, недовољне и слабе како би га спречиле, а доприносе непријатном осећању услед изложености видео-надзору. Група са високим вредновањем ВН има тенденцију да средње оцени присутност Негативног понашања и високо оцени Функцију ВН, Допринос ВН и Оптерећености ВН. То можемо протумачити погледом на видео-надзор у којем је Негативно

понашање значајно присутно и стога је важна употреба мера превенције као што је видео-надзор која помаже у спречавању негативног понашања иако доприноси непријатном осећању и суздржаном понашању услед изложености видео-надзору. Група са средњим вредновањем ВН има тенденцију да ниско оцени присутност Негативног понашања а средње оцени Функцију ВН и Допринос ВН. Интересантно је да ниску оцену Негативног понашања прати и ниска оцена Оптерећености ВН. То можемо протумачити погледом на видео-надзор у којем је Негативно понашање занемарљиво присутно тако да мере превенције као што је видео-надзор готово да нису потребне јер незнатно доприносе спречавању негативног понашања. Ниска Оптерећеност ВН коју прати ниска оцена Негативног понашања може се протумачити претпоставком да је ова група окупирана собом, самодоволна, неоптерећена срединским дешавањима тако да не примећује ни присуство камера, ни негативног понашања. Укрштањем узрасних и типичних група (в. табелу 8) можемо уочити тенденцију да са узрастом расте високо вредновање видео-надзора, што потврђује наша досадашња запажања о постепеном формирању когнитивних шема о видео-надзору и негативном понашању, те бољем разумевању истих на вишим узрастима. Паралелно са увиђањем значаја функције и доприноса видео-надзора расте и његово вредновање у борби против негативног понашања.

Поставља се питање у ком аспекту резултати нашег истраживања представљају допринос научној дискусији о ефикасности употребе видео-надзора у образовним установама сем што доприносе повећању броја истраживања којих иначе има мало (Ковачевић-Лепојевић, Жунић-Павловић, 2012). Основни допринос се огледа у разликовању типичних и узрасних група у односу на опажања, уверења и ставове према видео-надзору, чиме се поред осталог доприноси разумевању налаза истраживања да су мишљења средњошколаца о ефикасности видео-надзора знатно подељена (Brown, 2005).

Када се говори о унапређивању осећања сигурности ученика као предности примене видео-надзора у школама (Green, 1999), онда треба приметити да су уверења ученика основних школа о видео-надзору таква да он слабо доприноси осећању

сигурности, а негативно утиче на субјективна осећања и понашања, што више потврђује налазе о негативном утицају видео-надзора на школску климу (Addington, 2009). Ми смо претпоставили да је то последица, поред особености узраста младих адолесцената, неизграђености когнитивних шема о видео-надзору и негативном понашању, као и њиховог слабијег разумевања. Иако је важно констатовати да је видео-надзор само једна од мера унутар стратегије за остваривање безбедности у образовним срединама, и та мера може да се унапреди додатним едукацијама како би се формирале когнитивне шеме о видео-надзору и негативном понашању на датом узрасту, а смањило осећање оптерећености видео-надзором. У супротном, употреба видео-надзора доприноси само превенцији провала, крађа, уништавања школске имовине и сличних облика насилног понашања (Nieto, 1997; Garcia, 2003).

Разликовање типичних група доприноси разумевању разлика у утицају видео-надзора на поједине групе људи. За групу која високо вреднује видео-надзор, он има снагу утицаја на обликовање понашања као и на стварање непријатних осећања због угрожавања приватности, док на групу која ниско вреднује видео-надзор нема утицаја или има слаб утицај на обликовање понашања, а релативно осредње утиче на непријатна осећања због присуства камера. Другим речима, постоји део популације којем камере не представљају препреку за негативно понашање и не виде их као значајну меру у контроли људског понашања и промовисању безбедне средине. Наши налази о постојању фактора Оптерећеност ВН, о тенденцији занемаривања камера на средњошколском узрасту, као и налази да се право приступа видео-надзору приписује фигурама ауторитета у школи (Кордић, Бабић, 2018), упућују на размишљање да постоји нејасна граница између негативног понашања и неконформизма, која није покривена овим истраживањем јер у узорак нису ушли наставно особље и управа образовних установа, која диктира такве критеријуме наспрам младих који се труде да их помере.

На крају треба напоменути да је ово прелиминарно истраживање са инструментом конструисаним за ту сврху тако да све његове налазе треба узети као претпоставке које треба да се потврде наредним истраживањима са употребом комплекснијег

инструмента и на већем узорку. Такође би било пожељно укључити и додатне варијабле, као што су ауторитет у образовним установама, неформално понашање и сличне, како би се сагледао однос осталих фактора присутних у образовној средини који утичу на доживљај сигурности и уверења о видео-надзору.

Закључак

Видео-надзор представља широко коришћену техничку меру формалног надзора у превенцији криминала и непожељног понашања и заштити простора у образовним установама, којој се приписује значај у унапређењу осећања сигурности код ученика/студената и запослених. У нашем истраживању смо, употребом мера самоописа, испитали субјективна опажања, уверења и ставове ученика/студената о видео-надзору. Утврдили смо постојање четири фактора: Негативно понашање, Функција ВН, Допринос ВН и Оптерећеност ВН. Утврдили смо да на оцену наведених фактора утиче припадност узрасном периоду (период 7. и 8. разреда основне школе, период средње школе и период студирања). Утврдили смо разлику између типичних група у погледу на видео-надзор и издвојили три групе назване високо вредновање ВН, средње вредновање ВН и ниско вредновање ВН. Анализом добијених резултата закључили смо да на узроку ученика/студената са порастом оцене значаја сврхе и доприноса видео-надзора расте негативни, односно ограничавајући утицај видео-надзора на властита доживљавања и понашања, а стварни утицај на смањење негативног понашања је слабо, али статистички значајно изражен. Са узрастом је све израженије високо вредновање видео-надзора које се јавља, према нашој претпоставци, са порастом разумевања и боље изграђености когнитивних шема негативног понашања и функције и доприноса видео-надзора. У најранијој узрасној категорији нашег узорка претпостављамо да слабо поимање појава као што су видео-надзор и негативно понашање проистичу из нејасне разграничености појмова као што су мере безбедности и мере контроле понашања. За узрасну категорију средње школе претпостављамо да нејасна разграниченост појмова (и појава) негативног понашања и неконформног понашања доприноси

појави негирања утицаја видео-надзора на спонтаност и отвореност властитог понашања.

Препорука је да образовно-васпитне установе које примењују меру видео-надзора воде рачуна о узрасним и типичним разликама и, сходно томе, организују додатну едукацију с циљем да се формирају јасне и употребљиве когнитивне шеме о видео-надзору и негативном понашању, и тиме повећа осећање сигурности, а смањи доживљај оптерећености видео-надзором.

Литература

1. Addington, L. (2009). Cops and cameras: Public school security as a policy response to columbine. *American Behavioral Scientist*, 52(10): 1426–1446.
2. Brown, B. (2005). Controlling crime and delinquency in the schools: An exploratory study of student perceptions of school security measures. *Journal of School Violence*, 4(4): 105–125.
3. Davies, S. G. (1998) The Case Against: CCTV Should Not Be Introduced. *International Journal of Risk, Security and Crime Prevention*, 1(4): 327–331.
4. Garcia, C. A. (2003). School safety technology in America: Current use and perceived effectiveness. *Criminal Justice Policy Review*, 14(1): 30–54.
5. Green, M. (1999). *The appropriate and effective use of security technologies in US schools*. National Institute of Justice, Washington.
6. Isnard, A. (2001). Can surveillance cameras be successful in preventing crime and controlling anti-social behaviours? Paper presented at The Character, Impact and Prevention of Crime in Regional Australia Conference, Australian Institute of Criminology, Townsville (2–3 August 2001), http://www.antoniocasella.eu/nume/ISNARD_2001.pdf
7. Кордић, Б. и Бабић, Ј. (2018). Опажања ученика о видео-надзору у школама. У: М. Липовац, С. Станаревић и Ж. Кешетовић (ур.), *Безбедност у образовно-васпитним установама и видео-надзор*. Факултет безбедности, Београд, стр. 165–183.

8. Кордић, Б. (2016). Процеси адаптације у јачању тимова образовно васпитних установа на пословима безбедности. У: Б. Поповић-Ћитић и М. Липовац (ур.), *Безбедност у образовно-васпитним установама: Основна начела, принципи, протоколи, процедуре и средства*. Факултет безбедности, Београд, стр. 181–194.
9. Кордић, Б. (2017). *Увод у социјалну психологију*. Центар за примењену психологију, Београд.
10. Ковачевић-Лепојевић, М., Жунић-Павловић, В. (2012). Примена видео-надзора у контроли криминала. *Специјална едукација и рехабилитација*, 11(2): 325–345.
11. Липовац, М. (2014). Различити аспекти примене видео-надзора у школској средини у Републици Србији. У: Б. Поповић-Ћитић и С. Ђурић (ур.), *Модели унапређења безбедности у образовно-васпитним установама*. Факултет безбедности, Београд, стр. 131–147.
12. Nieto, M. (1997). *Public video surveillance: Is it an effective crime prevention tool?* California Research Bureau, Sacramento.
13. Pavone, V., Pereira, M. (2009). The privacy Vs. security dilemma in a risk society: Insights from the PRISE project on the public perception of new security technologies in Spain. In: J. Cas (Ed.), *Towards privacy enhancing security technologies – the next steps*. PRISE, Vienna, 109–127.
14. Жарковић, И. (2015). Мере електронског надзора запослених и право на приватност на радном месту. *Наука, безбедност, полиција*, 20(3): 165–182.

Observations and Reactions of Students to Video Surveillance in Schools

Abstract: *Video surveillance is a technical security measure applied in schools with the aim of preventing undesirable behaviour, protecting the environment and enhancing the sense of security. In our research we focused on perceptions, beliefs and attitudes of students on video surveillance in educational institutions. The research was conducted on a convenient sample of 200 pupils/students with a questionnaire compiled for this purpose. We determined the existence of*

four factors that influence the view of video surveillance: Negative behaviour, Video surveillance function, Video surveillance contribution and Video surveillance burden. We also found statistically significant differences in terms of video surveillance between age categories (grades 7 and 8 of elementary school, secondary school, faculty) and between typical groups (High evaluation of video surveillance, Medium evaluation of video surveillance and Low evaluation of video surveillance). We assume that the obtained differences are influenced, among others, by the degree of formation of cognitive schemes about phenomena such as negative behaviour and video surveillance. Therefore, additional education on video surveillance is proposed as an additional measure that should enhance the positive effects of using video surveillance with the reduction of negative effects that are related to limiting spontaneity in behaviour and bad feelings due to the awareness of video control.

Key words: *video surveillance, negative behaviour, security, privacy, behavioural control.*